

דוגית שטה בין קודש לחול

שמעון טל

ישנה דוגית ששטה במרחבי זכרונותי כשישים שנה. לראשונה התוודעתי אליה בחוג מגדולינות שהיה בבית התלמידה, שפעל בשעות אחר הצהריים בשכונת ילדותי בית וגן בירושלים. בסוף שנת הלימודים נערכה הופעה בבית העם, קבל עם ועדה מכל רחבי העיר ירושלים. חבריי ואני נִגְנְנו את השיר "דוגית שטה". הוריי היו נרגשים מההופעה ובמיוחד משיר הדוגית. אבא ז"ל לא התייחס בדרך כלל לתכני הנגינה שלי, אבל את השיר הזה הוא עודד אותי לנגן מדי פעם. מה יש בשיר זה שכל כך הפעים את אבא?

לפני כשלוש שנים, אבא ז"ל שהה בביתנו בחיספין בשלושת החודשים האחרונים לחייו, ושוב עלה הניגון והשיר דוגית שטה, אלא שעכשיו הוא זכה לעלות על שולחן סעודה שלישית ברצף השירים המסורתיים של זמירות השבת; תהיתי מה לדוגית הזו ולזמירות. אבא הפתיע אותי ואמר שבימי לימודיו בישיבת כפר הרא"ה, נהג הרב נריה ז"ל לשיר את השיר הזה בסעודה השלישית, במילותיו ובמנגינה המקוריים. ניסיתי להבין מה המיוחד בשיר והבנתי שדווקא המילים הפשוטות על מלחים בים וילד על החוף, יכולות להיות משל למצבים שונים בחיים, ואיזו שעה יפה יותר להרהר בהם משעת רעווה דרעווין. המלחים בסירה שואפים אל החוף, אך עיניהם עצומות, והילד על החוף שואף אל האופק ועיניו עגומות. איך תגיע הסירה אל החוף? ובמה יפליג הילד אל המרחבים באין סירה על החול? נראה לי שגם המנגינה הנוגה מתאימה להרהורי קצות השבת. נראה שהרב נריה שאב מחצרות החסידות של מזרח אירופה את ההשראה לשלב שירי עם פשוטים בשרשרת הזמירות.

השראה בין כותלי הכלא

לפני מספר שנים, הזדמנו הוריי להצגת תיאטרון לא שגרתית. הנפשות הפועלות על הבמה, כולן היו בכתום. כְּנִי, ששירת כקצין חינוך בשירות בתי הסוהר (בן סוהר ומורה...) הזמין את סבא וסבתא שלו להצגה שהעלו בין כותלי הכלא אסירות לקראת שיחרורן. התפאורה על הבמה הייתה סירה, וכל ההתרחשות הייתה סביב הסירה, כשברקע מתנגן השיר "דוגית שטה". השחקניות הביעו את חרדתן מפני השחרור; הן רוצות להפליג למרחקים בים הפתוח,

אך המלחים נרדמו כולם, ואולי הן עצמן על הדוגיית וחוששות להגיע אל החוף ולפגוש את הילד עצוב העיניים, ואולי הילד עצום העיניים הוא הילד שלהן. משל האסירות והסירות נכנס עמוק אל הלב.

מה התכוון המשורר

לקראת יום הזיכרון לאבי ז"ל, (י"ב בתמוז) העליתי שוב את הדוגיית אל שולחן סעודה שלישית לשמחת אמי, שתבדל לאורך ימים טובים, וביקשתי להתחקות על כוונת המשורר, למי הוא כתב ובאילו נסיבות. המשורר, נתן יונתן, הקדיש את השיר לילדי הקיבוץ, מן הסתם כדי לשמח את ליבם. ואני שומע את השיר המתאר מעבר בין ים לחול, בשעות הדמדומים בין קודש לחול.

במקור, השיר נכתב ברוסית בידי מקסים גורקי כשיר געגוע ותסכול של ילד יתום מהוריו שגדל בבית סבו וסבתו חבריו היו לועגים לו כשלא ידע לענות להם היכן נולד, והוא זכר רק את שם הנהר שזרם ליד עיירת הולדתו - קאמה, וכך הוא כתב בשפת המקור:

Город на Каме
Где — не знаем сами
Не достать руками
Не дойти ногами

ובתרגומה של לאה גולדברג:

עיר על נהר קמה,
לא ידע את שמה!
ביד לא תשיגנה,
ברגל לא תבואנה

השיר פורסם בספר 'ילדות' שאותו חיבר גורקי בשנים 1913-1914. בשנת 1931 תורגם הספר לידיש ('קינדער-יאָרן') ונדפס במוסקבה בהוצאת עמעס (שם ההוצאה, 'אמת' בידיש, מעניין. העיתון הנפוץ ביותר ברחבי ברית המועצות היה ה'פראבדה', שפירושו אמת. גם כן - כל אחד והאמת שלו...). לעברית תורגם הספר כמה פעמים; לראשונה בשנת 1943 על

ידי לאה גולדברג, ושוב בשנת 1995 על ידי נילי מירסקי (ספרייה לעם).

את המנגינה הלחין מלחין יהודי בשם לב אלכסנדרוביץ שוורץ. שוורץ חיבר את המוסיקה לסרט סובייטי שנעשה בשנת 1938 ונקרא 'ילדותו של גורקי' (Detstvo Gorkogo).

בשנת 1943, כחמש שנים מאוחר יותר, בזמן מסע רגלי מקיבוץ אילון לחוף אכזיב, שמע המשורר נתן יונתן את השיר ברוסית מפיו של חברו לפלמ"ח דן בן-אשר, עולה חדש מגרמניה, נתן יונתן חיבר מילים עבריות ללחן הרוסי והקדיש את השיר לילדי קיבוץ שפיים.

עוד חוזר הניגון

בשנת 1991 הוציאה להקת 'פרחי לונדון' (The London School of Jewish Song) תקליט בשם 'אנעים זמירות'. בתקליט נכלל שיר באנגלית ושמו 'The Forgotten Princess' (הנסיכה הנשכחת), שאינו אלא עיבוד חרדי לשיר הדוגית, שמתאר בעצב את האכזבה של רבנים שבאו לעיר פטרבורג וראו את בתי הכנסת בשממונם ובעליבותם, ואולי השיר נכתב כמו קינה על אובדן העיר פטרבורג בהשראת השיר המקורי המתאר אובדן של עיר ילדות. המילים אומרות פחות או יותר: לא תאמינו למשמע אזניכם! לניגורד! העיר הקדושה שבה התקיימו בדור הקודם אסיפות רבנים ('גדוילים'), והנה תראו מה קרה לה, היום הזה מחללים בה את השבת! תצילנה אזניכם!

עוד על ה'דוגית' השטה לה במגזר החרדי כתב לי חסיד חב"ד יהושע מונדשיין:

ב'זמרשת' מצוטט ולדימיר לייקין שגורס כי חסידי חב"ד שרים במנגינה זו (בשינויים קלים) את 'שיר המעלות', לפיכך נראה שזו מנגינה יהודית. מעולם לא שמעתי את חסידי חב"ד שרים את 'שיר המעלות', לא במנגינה זו ולא במנגינה אחרת. ואם מישהו כן שמע, יתכן והיו אלה חסידי חב"ד שקלטו את השיר במחנות הפליטים היהודיים באיטליה (כמסופר בדבריה של צפירה יונתן). או שמא הם צפו בסרט עוד בהיותם ברוסיה...

ואולי בכל זאת תגיע הדוגית לחוף?

אלישב רבינוביץ' מספר:

השיר דוגית הנוגה של נתן יונתן הנוגה היה שיר חשוב עבורי בשנות התיכון. היו שרים אותו בהתוועדויות ומדברים על הרדמות המלחים, על אובדן ההנהגה על

הדוגית שאין מי שכבר ישיט אותה.

ופעם באיזה ערב שירה חילקו שירונים ואני קולט בית נוסף לשיר שלא הכרתי:

קָרַן שֶׁל שָׁמֶשׁ בֵּין עֲבִים נוֹצְצֹת

עֵין נִפְקַחַת יָד תּוֹפְסָה מְשׁוּט

דּוּגִית לְכַטַּח הַבֵּיתָה עוֹלָצֹת

יֵלֵד מְאִיר עֵינַיִם בְּחולֹת

אמרתי וואלה איזה יופי יש סוף טוב לשיר. מעניין שלא הכרתי. אולי תמיד היה, ובביצוע הפופולרי הורידו?

אבל מאז לא ראיתי את הבית שוב. חיפשתי ברשת. שמעתי ביצועים שונים. כלום.

אחרי כמה שנים פגשתי את נתן גזונדהייט, החבר המוכשר שהכין את השירונים. שאלתי אותו אם הוא זוכר את הבית הזה ולאן הבית נעלם.

אמר לי: "אלישב, אני ישבתי לילה שלם בכיתה י"ב וכתבתי את הבית הזה. רציתי לגאול את השיר. רציתי להעיר את המלחים. חייבים להביא את הדוגית בבטחה אל החוף!"

סיפרתי את סיפורה של הדוגית מחוף אכזיב דרך חופי הנהר אל בית הכנסת ברוסיה שהכזיב. אפשר לחדש את מנהג הרב נריה בישיבת כפר הרא"ה ולשיר את שיר הדוגית בסעודה שלישית, ובהשראת סיפורו של אלישב רבינוביץ', להוסיף לו בסוף את הכאב של פרחי לונדון על עלבונה של השבת:

שֶׁבֶת הוּי שֶׁבֶת

שֶׁבֶת קִדְשׁ

שֶׁבֶת שְׁלָנוּ

שֶׁבֶת קִדְשׁ

לזכרו של אבי מורי ר' צבי אלימלך טל ז"ל (יג בשבט תרצז-יב בתמוז תשפא)
ולזכר דוגית אחת שנשמנה בחול עם כל ישובי גוש קטיף, ולתפארת שבת קודש!

הַשִּׁירָה

שחר דוירדי

א. מעֲלִיתוֹ שֶׁל הָאוֹר
עד שְׁרִיקַת הַרוּחַ
מִצְפּוֹצְפוֹתָ שֶׁל הַצְּפוֹר
עד שְׁתִּיקָתוֹ שֶׁל הַצּוֹמֵחַ
מִשִּׁירָתָה שֶׁל הַשֶּׁמֶשׁ וְשֶׁל הָאוֹר, מִשִּׁירַת הַצְּפוֹרִים עד שִׁירַת הָעֵשָׂבִים
הַמְּצִיאוֹת כְּלֵה אוֹמְרַת שִׁירָה - שִׁירַת הָאָדָם, שִׁירַת הַנֶּפֶשׁ וְשִׁירַת הַנְּשָׁמָה
עד שָׁגֵם הַגּוֹף וְהַבָּשָׂר
גַּם הוּא מִצְטָרֵף וְשָׂר
אֶת הַשִּׁירָה.
כְּלָם עֲדִים חַיִּים

ב. יֵשׁ מִנְהִיג לְבִירָה.

ג. וְהַבִּירָה?
לְפַעֲמִים מְלֵאָה אוֹר אֲלֵהִים חַיִּים,
הַשְּׂכִינָה נֹכַחַת.
וְלְפַעֲמִים, בּוֹלְטִים הַמַּחְשָׁכִים
וְהַחֲמָה שׁוֹקֵעַת.
אֲבָל הַשְּׂכִינָה, נֹכַחוֹת אֵיל חַי,
עֲדִין שָׁם
כְּבָרָאוֹנָה.
אִמָּנָם בְּכַחֲבִינַת אֵל מִסְתַּתֵּר,
אֵךְ בְּשִׂיא עֲזָה וּגְאוּנָה.

ד. השירה - עוברת כל גבול,
מגלה ומסתירה
המציאות בשלה, עדין אומרת שירה
שירה חדשה וישנה.
בריה רחמנא דיהב לן אורימא.
בריה רחמנא דברא עלמא

הַסְתֵּר

ישי יהושע כהן צמח

נִצְבֶּת מוֹל דָּלֶת פָּאָר
שׁוֹאֶפֶת אֲוִיר בְּשִׁקֵּט
חִיבֶת לְהַחֲלִיט מֵהָר
בְּתוֹךְ תּוֹכֵי נְאֻכֹּת
עֲכָשִׁי

נִזְכָּרֶת בַּפֶּעַם הָאֲחֵרוֹנָה
מְטֹלֶת קְקֹרְקַע עוֹלָם
נוֹתֶרֶת קְפוּאָה בְּוִדּוּנָה
אֲנוּסָה לְהַסְתִּיר מִכָּלֵם

עֲמַדְתִּי מִחִיקוֹ בְּסִלִּידָה
נִפְשִׁי מִשְׁתַּקֶּת בְּסַעַר
טְבֹלְתִי לְנַחֲמָתִי הִיחִידָה
שְׁמֻצָפָה, יוֹשֶׁבֶת בְּשַׁעַר

חֲצִיתִי אֶת גִּנַּת הַבַּיִתֵּן
מִן הַנְּכָרִים אֶל אֲחִי
מְזוֹר לְנִשְׁמָתִי יִתֵּן
בְּחִיקוֹ שֶׁל מְרֹדְכִי
אֲנִי

מִנְעֶרֶת רֹאשׁ מִהַמְחִזָּה
נִצְבֶּת בְּרִגְלִים כְּבָדוֹת
מוֹל דָּלֶת הַכֶּלֶב הַזֶּה
אֲרִיָּה עִם שְׁנַיִם חֲדוֹת

אֵינִי מְדַמָּה בְּנַפְשִׁי
לְהַמְלִיט, לְהַנְצִיל
יַעֲשֶׂה לִּי כְּאִשֶּׁר יֵצֵא מִפִּיךָ
וַיְאֵהֵי חֶק בְּיִשְׂרָאֵל

צוּמוּ עָלַי, בְּכוּ לְדוֹרוֹת
גַּם אֲנִי וְנִעְרֹתַי,
בְּנוֹת יִשְׂרָאֵל, לְכַנֶּה לְתַנּוֹת
קוֹנֵנָה קִינּוֹתִי
לְבַד.

נִפְרָדַת מֵאַהֲבֹבִי בְּלִבִּי,
גַּם אִם אֶצְלִיחַ
נִכְשַׁלְתִּי
לוֹבֶשֶׁת מְלָכוֹת בְּקִרְבִּי,
וְכֹאשֶׁר עִבְרֹתַי
אֲבַדְתִּי

***

(אם על המלך טוב
ינתן לי עמי בנפשי
אזי אספיד במכאוב
שאלתי לצאת לחפשי)

שם הרי, גולן

דרור מורגנשטרן

אָבֵל יִשְׁנוּ גַם גּוֹלָן אַחֵר.

הוא לא מסתתר.

עֲלָה אֶל רֹאשׁ פְּסָגָה אַחֶרֶת וְתִרְאֶה אוֹתוֹ. הוא שָׁם, כְּכֹר שָׁנִים.

כְּמוֹ הַרֵי הַגַּעֲשׁ הַשְּׁקֵטִים הַמְעֻטָּרִים אוֹתוֹ, אֵינּוּ יוֹדְעֵ אִם יִתְפָּרֵץ.

הוא נח.

שָׁדָה קָרֵב אֵילָם.

וְהוּא שָׁקֵט וְיָשֵׁן, וְאֵל תְּעִירוֹ וְאֵל תְּעוֹרְרוֹ.

כִּי טוֹב לוֹ כֵּן.

שָׁקֵט וְיָשֵׁן.

וְהֵם שָׁם.

תְּעֻלוֹת בְּנוֹי־טִית וּשְׂדוֹת מוֹקָשִׁים וְעוֹד תְּעֻלָּה לְמִקְרָה שְׁ - -

וּמְשׁוֹלְשִׁים אֲדוּמִים וּמִלְכָּנִים צְהוּבִים בְּתוֹךְ סְעָרוֹת הַיָּם הַצְּהוּב צְהוּב הַזֶּה

הַקָּמֵל וְהַגָּדוֹל וְהַמְתַּנּוּעַע לְפִי כָּל פְּקוּדַת מִשְׁבַּב רוּחַ חֲמָה.

וּמִי הַיָּיִח וּמִתִּי וּלְשֵׁם מָה?

וְהַצְּהוּב הַגָּדוֹל שָׁם כְּדִי לְטַשְׂטֵשׁ אֶת תְּנוּאֵי הַשֶּׁטַח וְאֶת הַשּׁוּחוֹת וְאֶת עֲמֻדוֹת הַטַּנְקִים וְאֶת

הַתְּעֻלוֹת שָׂאִין סוּף לָהֵן וְלֹא רְאִישִׁית.

גַּם הַבְּזוּלֹת הַאֲפֹרָה לֹא מְשַׁקְרָת. הִיא אֵינְנָה מְרַצֶּפֶת שָׁם שְׁבִילֵי גְנוֹת וְחֲצָרוֹת לְאֵם

וּלְפָעוּט.

מִסְתַּתֵּת בְּקַפִּידָה יָפָה יָפָה,

מִתּוֹךְ רִשְׁתוֹת בְּרָזֵל פּוֹקֶחֶת הִיא עֵינָה כְּדִי לְהִגֵּן עַל הַמְּלִים וְהָאֲבוֹת.

וְכָל כֵּן הַרְבֵּה תֵּיל חֲלוּד וּתְלַתְלִית כְּמוֹ שֶׁרְשָׁאוֹת וּתְלִיוֹנִים עַל צְנָאָר עֲלַמַּת חַן

וְהֵם דוֹקְרִים וּמְדַמְּמִים, וּמָה מְקַף וּמִי נִיקָף, וְהֵיכֵן מִתְחִיל וְאִיָּה נִגְמָר

וּצְרִיחֵי שׁוֹט־קַל מִפְּזָרִים לְהַטִּיל אִימָה, וְגִיפּ הַפּוֹךְ וְחֶלְקֵי מַתְכוֹת וְשִׁטַּח שׁוֹלֵט וְשִׁטַּח
נִשְׁלֵט וְחִמְסִינִים בְּמִשְׁלֵט. וְאַנְדְּרִטְאוֹת, אוֹי כְּמָה אַנְדְּרִטְאוֹת. עַל חֲטִיבוֹת וּגְדוּדִים
וּמִפְקָדִים וְחִילִים

וְכֻלָּם אֲנָשִׁים וְכֻלָּם אֲנָשִׁים.

וְאִם תִּסַּע בְּדַרְכֵיכֶם אוֹלֵי תִרְאֶה בְּשׁוֹלִים שְׁלֵט קָטָן, עֲלוּם וְיָשׁוּן שְׂמִצְבִּיעַ עַל תְּעֵלַת מְסִתוֹר

וּמָה יֵשׁ לְהִסְתִּירָה, וְהַכֹּל כָּל כָּה גְלוּי

הִנֵּה בְּמַבֵּי, וְעוֹד אֶחָד - - -

עת ללא ברכה

שלמה מרק

עת ללא בְּרָכָה

בְּעַת סַעַר

שְׁעַל רֵאשִׁים עֲטֹרַת אֵשׁ

נִבְקָשׁ בְּהַמְיָה שְׁלֵא לְבָרֵךְ

עַל

פְּנִים חֲדָשׁוֹת.

*

גְּבוּז

אֵיךְ

וְאֵיךְ אֲשַׁכִּיל

בְּאֵין גּוֹף?

חֶלֶל חַי

זוֹעֵק בְּלֶחֶשׁ שׁוֹמֵעַ?

הַנְּגִי שׁוֹתֵת בָּךְ

וְנִגְנֵנִי

חֵבֵר שְׁכּוּל.

*

קול לְכֹל
עֲטוּיֵי יַפְחָה וּפִיחַ
כְּסָפָנוּ לְתוּמָתָם הַזֹּהֶרֶת,
וּבְגָעָנוּעַ אֵלִים
פְּרִטָנוּ בְּזִכְרוֹן מְרַפְרֵף
עַל מִיתְרֵי הַחֶלֶל
שֶׁהָיָה לְקוֹל,
לְכֹל.

לנוהגים להקפיד

אלאור ויזן

אני לא נוהג

להקפיד על מנהגיהם של זולתים -

לא חוגר אותם בכטחון

ולא מקריח לאותת על שנוי מסלול

יכולים לצאת לעקיפה לא זהירה

ואפלו לא לתת זכות לנתיב שכנגדי,

אין חובה להתרמזר לקצב התנועה הכללי

ואפלו לא לצית לתמרורי הציונים שהצבנו

רק אל תאשים אותנו בהתנשאות רדומה על פריזות האויר,

בזמן שאמה ממריא להתרסקות בטוטה ומפארת

על סלעיו הקשים של האידיאל היותר עליון.

אחרי הכל, אנתנו לא נוהגים

להקפיד...

שבת שירה

יעקב קפלן

מה שורה אשורר לשבת שירה

והמים להם מימינם ומשמאלם שורא¹

המים מלפנים ומצרים מאחור, חמר־גמל²

בנפול בשר חמורים³ אשירה לה' כי גמל⁴

עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית

וביאר על שתי ביאות לארץ אשר אבית⁵

ביאה ראשונה בחינת חמור וגמל האירה בהם הסגולה

ביאה שניה בחינת צד הבחירי ולכן נגרעה ופחות מעולה⁶

ותקח מרים הנביאה את התף ותצאנה כל הנשים ותען להם שירו

ויש לשאול כפליים, על הערוה ועל הייתור שהזכירו ולא הסתירו והחסירו⁷

והא בהא תליא, בשביל שהצטרפו לעשרה והוי דבר שבקדושה משום הרשימו⁸

1 שורא בארמית פירושו חומה, כמאה"כ "והמים להם חומה מימינם ומשמאלם" (שמות יד, כב/כט)

2 ממשנה עירובין ג, ד; ה, י. המשמעות: וענין זה הדמיון כי המושך גמל וחמור אינו יכול ללכת האחד מהם מפני האחר, כי הגמל אינו הולך אלא כשילך המושכו לפניו והחמור אינו הולך אלא כשילך המחמר אותו לאחריה, ומפני זה כשילך האחד יעמוד השני ולא יוכל ללכת (רמב"ם בפיה"מ שם).

3 ראה יחזקאל כג, כ

4 ראה תהלים יג, ו

5 עיין: ברכות ד' ע"א, סוטה ל"ו ע"א, סנהדרין צ"ח ע"ב

6 ראה 'עין איה' ברכות פ"א, אות יז

7 לימדונו חז"ל (ברכות כ"ד ע"א) קול באשה ערוה, וא"כ כיצד שרו הנשים לצד הגברים? עוד יש לשאול מדוע הכתוב מוסיף "להם" והיה די לומר "ותען שירו"? ובכלל כל האריכות הלשונית המקדימה ל-'שירו' אומרת דרשני?

8 שירת הים הייתה דבר שבקדושה, אשר על כן היה צריך מניין לזה, מניין גברים, והיו חייבות להצטרף לגברים. מתוך כך שזה דבר שבקדושה ואימת השכינה עליו לא חוששים להרהורי עבירה ול'קול באשה ערוה' (כך כתב החיד"א, עי' ראש דוד על בשלח, וכן מראית העין על נדה יג). לכן גם ההדגשה ותען "להם" דייקא, כי בלעדיהם

הללו אמרו עיקר בכלי והיא אמרה עיקר בפה⁹, ודבריה צדקו, ממשנת נתקלקלו
והקימו¹⁰

- לא היה דין של דבר שבקדושה. הרשימו ע"פ הנסתר זה כמו אור מקיף בלתי מוגבל ובלתי מצומצם.
- 9 בסוכה פרק חמישי (נ' ע"ב-נ"א ע"א) נחלקו רז"ל אם עיקר שירת הלויים הייתה בכלי או בפה. שאלנו קודם על האריכות, ואפשר להגיד כי על זה התנהל המשא ומתן. בנות ישראל יצאו בַתְּפִים וּבְמַחֲלֹת כי חשבו שעיקר שירה בכלי, וכנגדן מרים אמרה להן "שירו", כי עיקר שירה בפה.
- 10 על המחלוקת הנ"ל בסוכה פרק ה העיר מרן הגר"ש אלישיב זצ"ל מהמשנה: "בראשונה היו מקבלין עדות החודש כל היום. פעם אחת נשתהו העדים מלבוא, ונתקלקלו הלויים בשיר, התקיגו שלא יהו מקבלין אלא עד המנחה" (ר"ה פ"ד מ"ד). אם עיקר שירה בפה מובן כיצד קלקלו בשיר, שרו שיר של יום לא נכון, אולם אם עיקר שירה בכלי, מה שייך שקלקלו בשיר? אלא שמכאן מוכח שלכו"ע עיקר שירה בפה, וכל הנידון הוא האם בנוסף גם עיקר שירה בכלי או לאו. רק בפה. עפ"ז ודאי צדקה מרים בדרישתה.

